

Урок 4. Слова, яго значэнне

Мэта: забяспечыць фарміраванне першапачатковых уяўленняў вучняў пра намінацыйную ролю слова і яго значэнне (сэнс) на аснове супастаўлення слова з названым прадметам, усведамлення розніцы паміж словам і прадметам, пераадоленне атаясамлівання слова з прадметам, які названы гэтым словам.

Абсталяванне: буквар, с. 10–11; спадарожнік буквара, с. 10–11; рабочы сшытак да буквара, с. 4; карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; карткі — умоўныя абазначэнні слова (кароткія палоскі); картка

з пыталнікамі; скрынка і прадметы: аловак, ручка, расчоска, тэлефон, гадзіннік, мячык, лялька (прадметы настаўнік падбірае па сваім меркаванні, але ўсе прадметы павінны быць добра знаёмыя вучням) —

для арганізацыі гульні «Угадай прадмет»; аркуш паперы — для з'яўшчонай гутаркі.

1. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

— Пачынаем урок беларускай мовы. Паглядзіце на карту — у нас ужо ёсць першыя адкрыцці! Мы

пабывалі на астравах «Маўленне», «Сказ», «Слова».

Мы ведаем, што наша маўленне складаецца са сказаў, а сказы — са слоў. Назавіце любое слова. Складзіце

сказ са словам ... (выбраць адно з названых слоў).

— Навошта патрэбны словы? (Выслухоўваюцца ўсе адказы.) Малайчыны, вось колькі ўсяго вы ведаеце! Але чагосьці вельмі важнага не казалі!

Падыміце рукі тыя, хто хоча атрымаць новыя веды пра слова. (Настаўнік прымацоўвае на востраў «Слова» картку з пыталнікамі.)

2. Знаёмства з намінацыйнай роляй слова.

— Хто запомніў, на якое пытанне мы будзем шукаць адказ на ўроку? (*Навошта патрэбны словы?*)

Сёння на ўроку мы абавязкова знойдзем адказ на гэта пытанне, але спачатку пагуляем.

Гульня «Адгадай прадмет». *Этап 1. Настаўнік дэманструе вучням некалькі добра вядомых*

прадметаў і складае іх у скрынку.

— Я буду паказваць прадметы. Калі хтосьці не ведае, што гэта за прадмет, падымае руку. (Прадметы ўслых не называюцца!) Усе знаёмыя вам прадметы я змяшчаю вось у гэтую скрынку.

Этап 2. Да дошкі выходзіць адзін вучань.

— Я загадаю адзін з гэтых прадметаў, а ты дастанеш яго са скрынкі. Дай мне, калі ласка, той прадмет, які я загадаў. (Не называць прадмет!)

Настаўнік пры любым выніку кажа: «Не! Я задумаў іншы прадмет!»

Этап 3. Настаўнік выкарыстоўвае падказкі.

— Паспрабую патлумачыць, які прадмет я загадаў. (Настаўнік моўчкі тлумачыць пры дапамозе жэстаў.) Здагадаўся? Дай мне гэты прадмет!

— Малайчына! Значыць, можна паказаць жэстамі, які прадмет патрэбны.

— Працягваем гульні. Хто хоча дастаць са скрынкі іншы прадмет, які я загадаў? (Да дошкі выклікаецца другі вучань.) Дай мне, калі ласка, вось гэты прадмет. (Настаўнік моўчкі малюе на дошцы задуманы прадмет. Вучань яго дастае.) Выдатна! Прадмет можна намалюваць, і па малюнку мы яго пазнаем.

— Такім чынам, каб указаць на патрэбны прадмет, мы можам яго намалюваць або паказаць пры дапамозе жэстаў. А як яшчэ можна ўказаць на патрэбны прадмет? Напрыклад, што зробіць бабуля, якая знаходзіцца ў суседнім з вамі пакоі, калі захоча, каб вы прынеслі ёй акуляры? Бабуля стане маляваць акуляры? Будзе паказваць іх жэстамі? Што ж яна зробіць? (*Скажа, што ёй патрэбныя акуляры, папросіць іх прынесці.*) Правільна! Бабуля скажа, які прадмет ёй патрэбны, яна яго назаве.

— Я таксама зараз назаву прадмет, паслухайце: «Гадзіннік». Вам зразумела, які прадмет мне патрэбны? (*Так.*) Што мне прыйшлося зрабіць, каб вы адразу пазналі прадмет? (*Назваць яго.*) А што мне спатрэбілася, каб назваць прадмет — жэст або малюнак? (*Не. Спатрэбілася слова.*) Сапраўды, каб назваць прадмет, трэба вымавіць слова.

- самы просты спосаб — назваць прадмет пры дапамозе слова.

— Слова служыць для таго, каб называць прадметы. Слова — гэта назвы прадметаў, іх імёны. Вось мы і даведаліся, для чаго патрэбны словы.

3. Размежаванне паняццяў «прадмет» і «слова».

Эўрыстычная гутарка.

Этап 1. Усведамленне ўласцівасцей прадметаў.

Назавіце прадметы, якія размешчаны перад рамкай (с. 10 буквара). (*Лісты, папера.*)

— Гэты прадмет я ўзяла? (*Так.*) У мяне ў руках аркуш паперы. Што можна зрабіць з лістом? (*На лісце можна напісаць літары, словы; намалюваць што-небудзь; накласці на парту; схваць у партфель; зрабіць караблік і інш.*) Разгледзьце малюнку ў рамцы (с. 10 буквара). Што дзеці зрабілі з ліста?

(Адказы вучняў дапаўняюць магчымыя дзеянні з лістом: *з ліста зрабілі самалёцік, маску і сцяжкі.*)

Выкананне практычных дзеянняў з прадметамі.

— Хто можа зрабіць што-небудзь з пералічанага? (Адзін вучань выконвае дзеянне.)

Хто можа

зрабіць з гэтым прадметам што-небудзь іншае?

— Такім чынам, гэты ліст можна... (Усё пералічыць.)

Этап 2. Супастаўленне прадмета і слова. Настаўнік прыбірае ліст і працуе са словам, якое называе гэты прадмет:

— Зараз я хаваю гэты прадмет і вымаўляю слова *ліст*. Тое, што было ў мяне ў руках, і тое, што я сказала, — гэта адно і тое ж?

Калі вучні адказваюць «не», настаўнік удакладняе: «Чаму? Дакажыце».

Калі вучні адказваюць «так», настаўнік гаворыць:

— Калі гэта адно і тое ж, зрабіце са слова *ліст* караблік (прадмет не даваць!). Ці можна са словам *ліст* зрабіць тое ж самае, што рабілі з самім лістом?

Калі вучні зноў адказваюць «так», настаўнік просіць штосьці зрабіць, але прадмет не

дае. Калі хто-небудзь з вучняў бярэ ліст, настаўнік пярэчыць: — Не! Навошта табе прадмет ліст, зараз мы працуем толькі са словам *ліст*! Што ж можна зрабіць са словам? (*Вымавіць.*) Правільна! Слова *ліст* можна вымавіць, пачуць, напісаць, прачытаць, а вось схаваць у партфель ці напісаць на ім літары нельга. Чым жа адрозніваюцца прадмет ліст (паказаць) і слова *ліст*?

— Слова і прадметы — гэта не адно і тое ж. Як вы думаеце, што раней з’явілася — прадмет ці слова? (Адказы вучняў.)

Спачатку з’яўляецца новы прадмет, а потым чалавек дае яму назву. Калі вашы дзядулі і бабулі былі маленькімі і вучыліся, як і вы, у першым класе, словы *камп’ютар*, *мабільны тэлефон*, *інтэрнэт*, *скайп* былі ім не знаёмыя. Гэтыя сучасныя словы ўвайшлі ў наша маўленне не так даўно.

— На ўроках беларускай мовы мы будзем працаваць не з прадметамі, а з іх імёнамі — словамі. Мы спазнаем шмат новых сакрэтаў слова.

Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на схему ў рамцы (с. 10 буквара):

— Каб абагульніць усё, што мы ўжо ведаем пра слова, звярніцеся да схемы-падказкі. Тут зафіксаваны ўсе нашы адкрыцці. Паспрабуем прачытаць схему разам: «Слова можна вымавіць, пачуць, напісаць, прачытаць». (Вучні хорам паўтараюць.)

4. Паўтарэнне і замацаванне паняцця «слова — назва прадмета».

Робота з вучэбным матэрыялам, які змешчаны на с. 10–11 буквара.

Пашырэньне ўяўленняў пра слова — назву прадмета. Увядзенне паняцця «агульнае слова» для групы прадметаў.

- Праглядзіце малюнкi птушак, называюць іх: *верабей*, *снягір*, *сініца*, *ластаўка*.

— Колькі птушак намалявана? (4.) Колькі назвалі слоў? (4.)

Настаўнік звяртае ўвагу, што справа намалявана фігурная дужка (знак аб’яднання ўсіх прадметаў) і

схема аднаго слова. Настаўнік ставіць пытанне:

— Якое адно слова падыходзіць да ўсіх малюнкаў? (*Птушкі. Жывёлы.*) Малайчыны! Вы знайшлі агульнае слова для цэлай групы прадметаў.

Аналагічная праца праводзіцца з наступнай групай малюнкаў: *заяц*, *вавёрка*, *ліса*, *вожык*. Агульнае слова — *звяры/жывёлы*.

Супрацьлеглая праца. Па агульным слове *кветкі* вучні ўзнаўляюць словы — назвы асобных кветак: *мак*, *рамонак*, *васілёк*, *званочак*.

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 4 дапаможніка «Рабочы сшытак да буквара» [2].

У заданні 1 вызначаюць лішніяе слова — *відэлец*, у заданні 2 абводзяць рамку з малюнкам спадніцы.

Назіранні за працай слоў.

— Давайце праверым, якую яшчэ працу ўмеюць выконваць словы. Як вы думаеце, ці можна рознымі

словамі назваць адзін і той жа прадмет? Папрацуем са словамі, каб даведацца пра гэта. Робота з малюнкамі (васілёк, вучань) і схемамі на с. 11 буквара арганізуецца па пытаннях:

— Якая кветка намалявана? (*Васілёк.*) Ці можна па-іншаму назваць гэту кветку? Якое яшчэ слова падыдзе? (*Валошка.*)

— Хто намаляваны? (*Вучань.*) Ці можна паіншаму назваць гэтага хлопчыка? Якое яшчэ слова падыдзе? (*Школьнік.*)

— Хто ведае яшчэ такія словы? Які вывад можна зрабіць?

Вывад: адзін прадмет можна назваць рознымі словамі.

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць верш (с. 10 спадарожніка буквара).

Хто я?

Кім ужо не быў я толькі?

Сто імён змяніў — не меней:

Гэта ж я адразу

ШКОЛЬНИК,

СЫН,

ГУЧАК,

АТ,

ІМЕННИК.

я Міколкі я — ДРУЖБАК

АВАРЫШ, — гэта так.

— Як вы думаеце, ці можна адным і тым жа словам назваць розныя прадметы?

Папрацуем са

словамі, каб даведацца пра гэта.

Работа з малюнкамі (званочак, ключ, месяц, зорка) і схемамі на с. 11 буквара арганізуецца па пытаннях:

— Што намалявана? Гэта розныя прадметы? А словы гучаць аднолькава ці па-рознаму? Хто ведае

яшчэ такія словы? Які вывад можна зрабіць?

Вывад: адным словам могуць называцца розныя прадметы.

Падагульненне атрыманых ведаў з апорай на схемы (с. 11 буквара). Пад кіраўніцтвам настаўніка

вучні паўтараюць вывучаны матэрыял, расказваюць, якія новыя веды яны набылі пра слова:

-слова — гэта назва прадмета (напрыклад, *сшытак*);

- адно слова можа называць розныя прадметы (*ручка для пісьма і дзвярная ручка*);

- розныя словы могуць называць адзін і той жа прадмет (*гумка, сцірка*).

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Прачытайце загадку пра скрыпічны ключ Уладзіміра Карызны, верш «Усім!» Надзеі Сторажавай, апавяданне «Сінія званочкі» Васіля Хомчанкі (с. 10–11 спадарожніка буквара).

5. Рэфлексія вучнямі ўяўленняў пра слова. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні адказваюць на праблемнае пытанне ўрока: навошта патрэбны словы? Настаўнік паведамляе, што мэта ўрока дасягнут— вучні даведаліся многа новых сакрэтаў слоў